

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 3. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius03val-shoot-idm139651356938992.pdf> (tilgået 17. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

INDLEDNING.

PALLADIUS skrev sine litterære Hovedværker paa Latin. Hvad han udgav paa Dansk var i det væsentlige Oversættelser og Tilrettelæggelser af andres Skrifter. Der er imidlertid - bortset fra Visitatsbogen, som jo ikke er udarbejdet til Offentliggørelse - bevaret to større originale Arbejder af ham, der er affattet paa Dansk: det ene er Bogen om Sankt Peders Skib, skrevet 1553 og udkommet 1554, det andet er "Jesu Forklarelse paa Thabor Bjerg", 16 Homilier over Forklarelsen, skrevet 1554 og prentet 1555.

Det første af disse er ikke blot - ved Siden af Visitatsbogen - Palladius' i Omfang og Indhold vægtigste Skrift, men det er sprogligt, kulturhistorisk og kirkehistorisk et af Reformationstidnes betydeligste Værker. En nærmere Analyse af Skriftet, illustreret ved Exempler, der fremdrager Sprogets djærve Folkelighed, vil formentlig her være paa sin Plads.

I.

Paa Titelbladet til Bogen om Sankt Peders Skib staar der, at den er "predicket i Københaffn vdaff D. Pet. Pall.", og i Tilegnelsen til Herluf Trolle kalder Palladius den "mit arbejde om S. Peders Skib, som ieg haffde her i Predickestolen vdi Københaffn". Der kan saaledes ikke være Tvivl om, at Grundlaget for Bogen er en Række Prædikener, som Palladius har holdt i København; men - selv naar Hensyn tages til Datidens fra vor Tid meget forskellige Prædikeform - maa Prædikenerne være blevet underkastet en væsentlig Bearbejdelse, inden de udkom i Bogform (jf. A. C. L. Heiberg, *Peder Palladius* S. 82 og N. M. Petersen, 4 Lit.hist II. 242). - Det Tidspunkt, paa hvilket Prædikenerne er holdt, kan med nogenlunde Sikkerhed angives. I Fortalen staar der, at en af Aarsagerne til Skildringen "giffuer os Tiden, det er den femte Søndag effter Trefoldigheds Søndag, paa huilcken det Euangelium om S. Peders Skib falder . . .". Da Fortalen er underskrevet 24. Juni 1553, maa Palladius have holdt Prædikenerne i Sommeren og Høsten 1552 - første Prædiken 28. Juni - og udarbejdet dem til Trykken det følgende Foraar.¹

Hvad Palladius vilde med dette Arbejde, var at give en klar, for alle forstaaelig Fremstilling af, hvorledes Romerkirken havde bragt Kristendommen i Fordærv, og hvorledes den hellige Kirke var blevet frelst fra Undergang ved den evangelisk-lutherske Reformation. For at give denne Fremstilling plastisk Form, benytter Palladius Billedet af Kirken som et Skib, der paa Verdens vildende Hav udsættes for alle Arter af Farer - især under de romerske Kætterses Kommando, indtil Gud fratager dem Styret og ved Luther fører Skibet frelst i Havn.

Første Afsnit af Bogen skildrer Kirkens omtumlede Skæbne i *det gamle Testaments* Tid. Grundlaget for Fremstillingen er d. g. T.s Bøger; men Fortidens Begivenheder føles ikke som dødt Stof - ved stadige Sammenligninger med Forholdene i Samtiden gør Palladius dem nærværende for Tilhørere og Læsere.

Talen er om Kirkens Frelse fra Syndfloden ved Noa (S. 30 L.30)²:

Men hver give her Agt paa, hvorledes at Arken førtes oven paa Vandet og sloges og stødtes hid og did af Bølger udi Storm og Blæst . . . Ligesaa er den hellige Kirke af Guds besynderlig Raad altid i Vove og Fare, ^{*}_{*} 5 og alligevel bliver hun ved og ikke forgaar. S. Peders Skib synker ikke, om det end hælder . . . ligesom han her kom Noe ihu og dem som vare i Arken, *saa kommer han ogsaa i Dag sine ihu*, ihvor de ere adspredte.

Derpaa skildres "den hellige Kirke"s Historie i Patriarkernes Tid; Patriarkernes Farten og Flakken fra Canaans Land til Ægypten og tilbage igen: saaledes lod Gud sit Ord spredes fra et Sted til et andet "*som han gør endnu paa denne Dag*". Hermed har Palladius Tag i Tilhørerne, og han fortsætter (S. 32 L 17): De som ere trætte og mætte af Guds Ord, dem tager han det fra for deres Utaknemmeligheds Skyld og giver det andre, som hungre og tørste derefter. Gud raade vor Færd vel *her i Danmark*; vi kedes og trættes fast ved Guds hellige og salige Ord . . . Vi ere ligesom hine fortrædelige Børn, der Moderen staar over med et Ris og vil nøde dem til at æde god Mad, som de sidde og væmmes ved; og naar hun vender Bagen til dem, da øse de paa hverandre og spille Maden og slide Skeerne paa hverandre; lige saa bære vi os ad med den danske Bibel . . . Tiden er kortere, end vi tænke, og Guds Ord tages os fra igen, saa at Styremændene sejle fra os, som Jacob maatte fra Canaans Land og ind i Ægypten.

Hvor Palladius fortæller om Jødernes Ophold i Ægypten under Jacob og Josef, tilføjer han (S. 33 L. 27): O, hvor salig var Ægypten paa den Tid! Hvor mange hellige og Kristne hvile deres Ben der . . . O, *hvor salig er*

Danmarks Rige i Dag, der som vi kunde skønne derpaa, som vi ej kunne desværre.

Og efter at have berettet om Faraos Grusomheder og Frelsen ved Moses, skriver han (S. 35 L. 28): *Dette er end ogsaa vor Trøst paa denne Dag* udi denne store Utaknemmelighed og Guds Ords Foragtelse, som her er udi Danmark, Gud bedre det. Nu vel, S. Peders Skib hældte udi Ægypten, men det sank ikke der; *saa gør det ikke heller her*. Men de ugudelige Foragtere og Forfølgere maa visse vente sig Faraonis Straf eller den der værre bliver.

Ogsaa til de datidige Forhold i Tyskland kan Palladius hentyde, som ved Omtalen af "de syv store og svare Storme" i Dommernes Tid, som Gud førte sit Skib frelst igennem (S.39 L. 3): Den samme Herrens Haand er ikke forkortet, som han har ladet 6 paakende i Tyskland *udi disse Aaringe*, der som de endnu lovere og søge efter en god Havn, de kunde komme til Rolighed udi. Gud unde dem den. Amen.

Saa følger Skildringen af Kongernes Tid med kraftig Hentydning til Datidens Kirkekampe (S. 41 L. 9): Se mig her til, hvad Bistand de hellige Profeter have haft under saadanne ugudelige Halse, som ikke holdt med Religion, men vare mere hadske til at forligge den og det salige Guds Ords Tjenere. Derfor maa den hellige kristelige Kirke ikke være saa kælen [dvs. følsom], om hende ogsaa vederfares det samme i *denne* Tid af dem, som hun skulde allermest have Hjælp, Trøst og Bistand udaf . . Herodes maatte ikke lide, at Kristus var født, saa maa ikke heller hans Lige det lide, at Guds Ord, som Kristus prædikede, skal have nogen Fremgang; derfor ere de om Borde med Kristi uskyldige Børn ogsaa i Dag og gøre dem al den Skade, som de kunne finde paa at gøre, saa at kunde de synke [dvs. sænke] S. Peders Skib udi en Skefuld Vand, da toge de ikke en Spandfuld dertil

Jerusalems Ødelæggelse giver Palladius Anledning til en helt gribende Skildring af Tyrkernes Grusomheder overfor de kristne - et Forhold, der jo optog Sindene saa meget, at der i næsten hver Bedebog fandtes Bønner mod Tyrken. Palladius skriver (S. 42 L. 12):

O hvilken Jammer og Usælhed maa det være, at et ganske Landfolk [dvs. en hel Nation] hen føres og kommer hen udi Elendighed [dvs. Udlændighed] med deres Børn, Tyende og Folk, dør som de have ingen Bolig, Hus, Herberg eller anden Værelse, men skulde have deres Omgængelse iblandt deres hovmodige Fjender . . hos en fremmed Tro og hos et Folk med fremmede Sæder, hvor Hustruen tages med Vold fra sin Husbonde, og Barnet rives og rykkes fra sin Moders Bryst, *som vi høre og spørge, at det gaar til i vor Tid* hos Tyrken og vil række til os med - - -

Til Slutning skildres Macchabæernes Tid. Haggajs og Sakarias', Esras og Nehemias' Arbejde paa Genopførelsen af Templet og Murerne jævnstilles med Luthers og de evangeliske Præsters Genrejsning af den hellige Kirke (S. 44 L. 35):

Disse to, der de kom til de andre to, da gik det for sig med Templets og Stadens Bygning. Gud være lovet til evig Tid, *at der findes end nogle* udi Øvrigheds Stat, være sig hvor faa de kunde være, som rettelige og hjertelige mene Guds Sag godt og ere deres Landsherrer til Hjælp og Tilskyndelse at promovere og forfremme Religion til det bedste og ere end redbonne dertil og tage end undertiden 7 en Snibbe op af de ugudelige og snababes med dem - - - [dvs. gaar ikke af Vejen for en Kamp med de ugudelige].

Anden Del af "St. Peders Skib" handler om Kirkens Skæbne under *det ny Testamente*. Det er her Palladius' Opgave at vise, hvorledes Vanrøgt af Kirken og kætterske Lærdomme griber stadig mere om sig, indtil Kulminationen naaes under det papistiske Herredømme: "Nu følger herefter, hvad den hellige Kirke er vederfaret i det ny Testamente og i det Romske Kejsersdom. Sandelige, hvad der blev glemt af Tyranni og Grumhed i det gamle Testamente og de andre Kejsersdomme, det vederlægges hende overflødige nok i det ny Testamente."

Palladius inddeler Tidsrummet i fem Parter: Den første Part er *Kristi Tid* [til Paulus' Død], den anden *Tyrannernes Tid* [fra Nero til Diokletians Død], den tredje *Kætternes Tid* [fra Konstantin til Fokas bliver Kejser], den fjerde *Pavedømmets Tid* [fra Gregor d. Store til Luthers Gennembrud], den femte Part er *Evangelii Fornylses Tid* [Palladius' egen Tid indtil den nær forestaaende Dommedag].

De "Kilder", Palladius henviser, til er: for "Kristi Tid" *Apostlenes Gerninger*, for "Tyrannernes Tid" *Euseb's Kirkehistorie*, for Tiden fra Konstantin til Fokas *Historia Tripartita* (et berømt Samlerværk fra 6. Aarh. af Cassiodorus; dets Grundlag er de tre græske Kirkehistorikere Sokrates, Sozomenos og Theodoret) og *Rufinus' Fortsættelse af Euseb*, og for Pavedømmets Tid *Platina* (d. e. Bartholomæus Platinas grundlæggende Pavehistorie: *Opus de vitis ac gestis Summorum Pontificum ad Sixtum IV.* Orig.udg. 1479). Desuden nævner Palladius enkelte Steder i Marginalnoterne Ursperger-Krøniken (et middelalderligt Kompilatorarbejde, sammendraget af ældre kirkehistoriske Værker, af Burchard fra Biberach, der 1215 blev Provst i den lille württembergiske By Ursperg¹).

* 8

Mens der næppe er Tvivl om, at Palladius har benyttet *selve* Ursperger-Krøniken (navnlig øst flittigt af dennes Randglosse, se Noterne til S. 54 L. 8 og S. 65 L. 28), er det yderst usikkert, om han har mere end

Andenhaands Kendskab til Euseb, Cassiodor og Piatina. Særlig findes i Fremstillingen af Kejsertiden mange Enkeltheder, som hverken omtales hos Rufinus-Euseb eller hos Cassiodorus, hellerikke Navneformerne hos disse stemmer med Navneformerne hos Palladius, og hele Kronologien i "St. Peders Skib" mangler ganske hos de gamle Kirkehistorikere (jf. f. Ex. Noterne ndf. til S. 53 L. 29, L. 33, L. 34, S. 95 L. 1 ff.). Omvendt - havde Palladius benyttet selve de Værker, han nævner, havde han rimeligvis medtaget adskillige Oplysninger, som havde passet ind i hans Plan, og nu savnes. Jeg antager derfor, at Grundlaget for Fremstillingen af Kirkens Historie i Kejser- og Pavetiden er et eller andet latinsk eller tysk Kompendium fra Reformationstiden.

Bearbejdelsen af Stoffet er derimod - baade hvad Indhold og Sprog angaar (jf. Noten S. 58 L. 4 f.) - præget af Palladius' Personlighed, og ligesom ved Fremstillingen af Kirkens Skæbne i det gamle Testamentes Tid, gør han her det historiske Stof levende ved at uddrage en paa sin egen Samtid tilpasset Moral af hvert enkelt Exempel (se ndf. S. 49 L. 12 f., S. 51 L. 23 f., S. 57 L. 5 ff., L. 33 ff. o. m. fl.).

Hvor massivt haandgribeligt Palladius kan udføre sine Lignelser viser et Sted som følgende. Talen er om de kristnes Redning fra Kejser Valens's Tyranni ved Goternes Indfald i Romerriget. Palladius tilføjer (S. 60 L. 6):
Saaledes som Gud dengang frelste de kristne ved at sende Fjender over deres Fjende "saa kaster Gud Bladet om ogsaa paa denne Dag . . . Gud synes at sove ved de Potentaters Tyranni og Grumhed, men den 9 sover ikke og ikke end heller slummer som bevarer Israel. *Sover han end, da sover han ikke over sig fordi.*

Efter Kirkens Skæbne i Kejsernes og Kætternes Tid "gaar hendes onde Dage ind tilfulde". De fyrretyve Aar i Ørkenen, det assyriske og babyloniske Fangenskab, Antiokus' Grumhed, Tyrannernes Regimente kan ikke lignedes ved det, som herefter følger.

Hvad der følger er - Pavedømmet, hvormed Palladius er naaet til Fremstillingens Maal Den kraftige Tiltaleform fra den mundtlige Prædiken er her bevaret:

Ingen af Eder ved ej nu mit Forsæt hvorfor jeg dette prædiker og skriver . . . Enddog det staar aldrig til at skrive, hvor ynkelige og hvor jammerlige Guds udvalgte ere plagede, og den hellige kristelige Kirke fortrykt og ødelagt i Papisteri under de Romske Paver . . . *dog maa det ikke stoppes ned, men tales og skrives, synges og siges* - evige og altid . . . paa det man kan vide, hvor Grundsuppen [dvs. Hovedmassen] var af alt det onde, som hun har lidt fra Verdens Begyndelse, og at man kan ogsaa se Guds Hævn over den Romske Kirke . . . Den rette kristelige Kirke befries jo mere og mere, Dag fra Dag, saa at Bladet er omkast, og Riset brændes nu op, og Børnene løbe og lege . . . (S. 61-62).

Palladius viser nu - ganske kort - hvorledes den hellige Kirke er blevet ødelagt under Bonifacius d. 3. og Bonifacius d. 4., Gregor d. 3. og Zacharias; derpaa vender han sig med Styrke mod dem i hans Samtid, der længtes tilbage mod deres Fædres Kirke (S. 64-65):

Saa er det jo høj Tid, vi overveje og tænke paa, hvorlunde det er tilgaaet i Pavedømmet, efterdi at vi se og forfare, at mange deres Næse klør derefter, at de kunde komme derhen igen, som Israeliterne vilde tilbage til deres Kødgyder igen . . .

Derfor stifte somme nu Altere igen udi Djævlens Navn og lægge Gods dertil, somme lade hente flere Afguder fra Holland [se Noten til S. 64 L. 34], somme stikke dem hen i Skjul, at de en Tid skulde her for igen, somme stafere de gamle Altere og Afguder ud med Malning, at den gamle papistiske Hore, som er ni hundrede Aar gammel, skal ikkun synes at være femten Aar. . . Somme lægge Vind paa at gøre ny Munke igen, at raade Folk til at løbe til Bistrup og andensteds hen med deres Offer . . .

Dette som adskilligt lignende i "Sankt Peders Skib" giver et uimodsigeligt Vidnesbyrd om, at gammel Sæd og 10 Tro stadig næres og lever videre i Folket - uden Hensyn til eller paa Trods af de ny Lærdomme.

Hermed slutter den kronologiske Fremstilling. Sidste Halvdel af Bogen er ikke leddelt efter Tid, men efter Emne - er en i Enkeltheder gaaende Paavisning af Pavedømmets Ukristelighed. Lignelsen om Skibet fastholdes dog stadig. Det fremstilles, hvorledes "alle vore Troes og den kristelige Lærdoms Artikler . . . ere hovedkulds udkastede for Borde udi Havet, og Menneskens Lærdom er indskibet igen i deres Sted (S.66 L.22). Først blev Gud Fader, Gud Søn og den Helligaand kastet over Bord "hver med deres Embeder og Velgerninger", saa Loven, Evangeliet, Troen, Præsteembedet, Sakramenterne - i deres rette Form. Udtrykkene er - som hos alle Reformationstidens Talsmænd - lidet afdæmpede: Papisternes Lære om Frelse ved gode Gerninger er "idelt Skalkhed og Bedrageri" (S.72 L.18); - "det hellige Prædikeembede maatte hovedkulds ned af Stavnen, ned af Prædikestolen, og Paven med hans Kardinaler, Ærkebisper, Lydebisper og Prælater ragede og smurte en Hob Alterpræster i den Sted og fik dem den Pavemesse ved Stjærten" (S. 73 L. 20); - Nadverens Sakrament er i Pavedømmet "aldeles forvendt til et Offer for Levende og Døde og til adskillige Messer for Svin og Køer" . . . Kalken blev stjaalen og bortrøvet fra den menige Mand, at "det kunde være en Skarns ugudelig Skilsmisse imellem en Klerk og en Lægmand" (S. 75 L. 14) o. s. fr.

Men Palladius synes at have følt, at Ordene nok faldt lidt ublide, og for selv at komme en mulig Angriber i Forkøbet siger han (S. 76 L. 1):

Hør, hør, hvilken Skændegæst er den Palladius. Luk Bogen til. Nok have vi der hørt af; han gør ikke andet end skænder paa os. - Du lyver, du Hykler. En Skændegæst er den som skænder nogen over med aabenbarlige Løgn til onde og ikke til gode, men dette er Sandhed jeg skriver, og Forfarenhed giver det saa klarlige til kende, *at man kan tage og føle derpaa.*

11

Nu skildrer Palladius, hvorledes den rette kristelige Lære er - om "Nøglerne", gode Gerninger, Bønnen, Almisser, Sabbath, Faste, Pønitense, Skriftemaal, Fyldestgørelse ("Nokgørelse"), Band, Ægteskab, Øvrighed, Synd, og hvorledes man i Pavedømmet har forvansket og forfalsket denne Lære. F. Ex.:

"*Den hellige Kirkes Nøgle* er en Magt og Befaling ud af vor Herre Kristo til at lade op for de gode og lukke til for de onde . . . Under det Skin har Paven vældet sig Magt og Herredom til at sætte og afsætte Kejsere, Konger, Herrer og Fyrster . . . efter som Mude [dvs. Bestikkelse] maatte volde" (S. 76 L. 13).

"*Almissegerning* kaldes i Skriften alle gode Gerninger, hvormed man kan tjene sin Næste udi Nød og Trang . . . Her siger *Paven* nej til, og at *det* er Almissegerninger at stifte Kirker og Klostre, at give Munke og Mulestødere [dvs. Tiggere], at tænde Lys for Helgener . . ." (S.78 L. 10).

"*Ægteskab* er Guds Ordning og Skik og Befaling til alle dem som ere bekvemme dertil" men i Pavedømmet sætter de "fra Embedet først og saa fra Livet alle dem, som vilde gifte sig udaf den aandelig Stat [dvs. de gejstlige], saa at de maatte ikke mere lide dem, end det Skarns Skørlevneds Folk paa Bryggen i Bergen maa lide, at nogen gifter sig af deres Selskab paa denne Dag." (S. 81 L. 1).

Og meget karakteristisk for Palladius benytter han Lejligheden til at bede for de Bergens Folk:

"Du almægtigste Gud, hvi bier du saa længe med Straffen ogsaa over dem . . . Gud give, at der var en Sten om hver deres Hals dør paa Bryggen, og de vare nedsunkne der uden for i Havet, som Kristus siger, at det var dem bedre end saa forarge de fattige kristne."

Efter at Pavens Folk saaledes har hugget for Borde, afskibet, udlosset og udkastet den rette kristelige Lære af Sankt Peders Skib, indfører de deres egne "Bylter og Pakker": Menneskets fri Vilje - i Modsætning til Troen paa Guds Naade -, Munkeløfte og Klosterlevned ("den ene troede sig at blive salig i en sort Kappe, den anden i en hvid, den tredje i en graa, den fjerde i en broget" S. 85 L. 30), Vievand, viet Røgelse, Salt, Lys o. s. v. Men Palladius lader disse Bylter fare for at beskue de ypperste og kosteligste Klenodier i Pavedømmet.

Disse Klenodier er, hvad vi nu vilde kalde Tidens Folketro og folkelige Kultus.

12

Vi hører her, hvorledes *Messeofferet* brugtes til at afværge Krig og Orlog, Pest og Misvæxt, Sygdom og Død hos Mennesker og Dyr. Vi hører, hvorledes Monstransen blev baaret omkring Kirkegaarden, omkring Byen, ud paa Marken, ned paa Stranden (S. 86-87).

Helgendyrkelsen skildres. Hvert Menneske havde *sin* Helgen, som han skulde holde - faste hans Aften, fejre hans Dag. Fattige enfoldige Mennesker kom man til at tro, at Helgenerne aabenbarede sig for Folk og gjorde Jærtegn. "Claus Dæen her uden for København ved St. Anne, som de kaldede, vidste end noget heraf" (S. 87), sml. S.67: Helgenerne "bleve paakaldede, som *de* havde skabt os eller skulde og kunde forvare os . . . St. Blasius for Ulve, St. Brandanus for Vaadeild, St. Gregorius og Sankta Karene for Peblinge og Skolegang, . . . Sankta Agata for Spene-Ve [dvs. Smerter i Brysterne], Sankta Apollonia for Tandværk . . . Hvo kan opregne dem allesammen, efterdi at der var ikke ét Menneske, én Stad, én By . . . som ikke havde sin besynderlige . . . Patron og Frelser, som man paakaldte i al Nød og Trang; *som disse syv Biskopstifter her i Danmark havde syv Patroner, som skulde bæres paa Axele* og paakaldes mod Ild, Vand og mod alle Guds Elementer og Kreatur, naar Behov gjordes. Du maa spørge mine Byfolk, vore Riber ad, om den kronede og forgyldte Trægud St. Lambert . . ."

Om *Skærsilden* siger Palladius: "Her er Grundsuppen, her hængte det paa alt sammen", og han fortæller, hvorledes man mente, at de efterlevende kunde "stække og forkorte" de døde Pinsler ved Pengegaver til Kirken, ved Sjælemesser, ved at fejre Aartiden (dvs. den aarlige Sjælemesse) for den Døde - idet man bar Røgelse omkring en Forhøjning ("Ru") med en tom Ligbaare, hvorover der var lagt et sort Klæde, stænkede Vievand paa den og sang Libera me Domine derover (S. 88).

Vi hører om Troen paa *Gengangere*. De døde Sjæle kommer om Natten til de efterlevende; sukker, græder, 13 stønner og giver sig, idet de fortæller om deres Pinsler og meddeler de efterlevende, hvordan disse kan mildne deres Kaar gennem Bøn og Almissegerning, Valfart til hellige Steder, Lystænding paa Graven osv. (S. 88).

Vi hører om *Pilgrimsgang* til Helgengrave og hellige Kilder, til hvilke de valfartende skænker Vox, Hør, Hamp, Staal, Guld, Sølv, Penge osv. "Ved denne Pilgrimsgang er mange Købstæder opbyggede udi Tyskland

. . saavel som i Danmark og andetsteds" (S. 89).

Endelig skildrer Palladius *Reliquie-dyrkelsen*: "Hvad dette var for et Bedrageri om Jomfru Marias Mælk udi mange Steder, saa at hun har intet andet kunnet gøre i sit ganske Levneds Tid end sidde og drage sine Spener ud og skænke Mælk fra sig . . . lige saa om Sankta Barbaræ Hoved i mange Steder, om Stykker af det hellige Kors i mange Steder . . . *Ogsaa her i Danmark om det Blod i Bistrup, Sakrament i Falster, om det Afguder til Sankta Anne, til Si Severin i Jylland, i Sjælland osv. Det er dem alle vitterligt, som noget er kommet til Alder og omgikkes dermed.*"

Efter at have gjort det af med Folketro og Folkekultus i Kirken angriber Palladius Romerkirkens Dogmatik, idet han viser, hvorledes alle Hovedkætternes Vranglærdomme har fundet Optagelse i denne.

Skønt dette Afsnit af Bogen nødvendigvis maa have taget Sigte paa en snævrere Kreds - Nicolaiter og Ebioniter, Eucheter og Priscillianer kan jo ikke engang af Navn have været den læge Tilhører og Læser bekendt - saa er Sproget dog fuldstændig folkeligt og Emnet gjort almenfatteligt. Alle disse Kættere - siger Palladius - "finge til Livs igen i Pavedømmet den Tid deres Vildfarelser blev indført af de Romske Paver, som de endnu paa denne Dag sælge ud omkring i Kristendommen og vilde endnu gerne skubbe os den fordærvede og fordømte Kram paa Hænder, nu med Løgn, nu med Sværd, at vi endnu skulde blive usseligere end alle andre Guds Kreaturer, om vi vilde være som hine gerrige 14 Folk, der købe op alt sammen hvad der findes paa Lusetorvet; . . . saa vilde Paven, at vi skulde ogsaa købe op altsammen, hvad der er paa hans Lusetorve . . . (S. 91 L. 23).

Papisternes Lære sammenlignes nu med de forskellige Kætteres: Simon Magus' (S. 92), Nicolaiternes (S. 93), Ebioniternes (S. 95), Basilides' (S. 96), Montanus' (sst.), Manicheus' (S. 98), Arrianernes (S. 99), Apollinaris' (S. 100), Eunominianernes (S. 101), Eucheternes (sst.), Donatisternes (S. 102), Priscillianernes (S. 103), Jovinianus' (sst.) og Pelagius' (S. 104).

Saa tit Lejlighed gives, gør Palladius Fremstillingen levende ved at *stedfæste* Ugudeligheden. Om Nicolaiterne siger han (S. 94 L. 9):

Lærte de ikke saa, at man skulde komme til den og den Sted og der tilbede den og den afdøde Helgens Billede . . . Gud give det, *at de endnu vilde afstaa her hos os* udi dette klare Evangelii Lys at bisse til den formaledidede Sted Bistrup . . . og til andre saadanne Steder, udi hvilke Djævlens og Paven have haft deres Kram og holdt Krohus og Horehus for alle dem, som vilde bole dør med deres Afguder.

Om Montanus siger han, at han var haard og grum mod dem som angrede og ruede deres Synder - Hvor venlige og hvor mildelige Paven lod handle med fattige Syndere, det vide de vel alle sammen, som maatte hviske Præster og Munke deres Synder i Øret . . . *Det er endnu i Mands Minde*, alligevel at Ungdommen her hos os ved ikke meget deraf at sige. Salige ere de nu i vor Tid som aldrig saa Munke; dog kunde de unge spørge saa langt, som de gamle mindes: hvo der havde ikke Haanden fuld afgive dem, den saa de kroget paa [dvs. skævt til], naar han kom til Skrifte. (S. 98 L. 1).

Sammenligningen mellem Eucheterne og Papisterne lyder saaledes (S. 101 L. 10): Eucheterne var "en Sekt fuld med ledige og lade Buge og Fraadsere, som sade tilsammen paa deres Kor og sang Psalmer med Mundklammer uden Afladelse . . . *Har du ikke her, min fromme Kristne, Pavens Sangheste, Korpræster og Munke*, som synge om Morgenen og Aftenen i deres Domkirker og Klostre. Ja de hyle, røde (dvs. ryde, brøle) og tude og kalde det at bede, naar de bruge Mundene fastere, end naar de pleje *at synge Vigilias for en død, som ikke er meget fed, thi da faar "Placebo" Patiner at gaa paa . . .*" [dvs. da faar Salmen Ben at gaa paa].

15

Kætter-Skildringen slutter med Jovinian, de kristnes Epikur ("saadanne vare ogsaa det Romske Folk med deres Anhængere rette Galte udaf Epikuri Sti og Svinehob"), og Pelagius; og derpaa gives en udførlig Sammenligning mellem Paven og Muhammed: "Mahomed følger nu her næst, saa godt som Pavens Jævnling, ja hans Broder og gode Ven til at forfølge de fattige kristne" (S. 104 L. 15).

Til sidst sammenfatter Palladius sin Fremstilling om Sankt Peders Skib (S. 106 L. 17): Af alt dette, som nu er opregnet, kan hver Kristen vel agte, dømmes og holde den Romske Pave at være den rette Antikrist, og at han holder St. Peders Skib, det er den hellige Kirke, med Vold under sig - *mod* og ikke *med* vor Herre Kristo, saa at hans Brud, den Romerkirke, er visselige den Kvinde, som er sat paa det Bæst, der St. Hans taler om i sin Aabenbarelses Bog.

Efter at Palladius gennem Fremstillingen af Kirkens Historie under Pavedømmet har paavist detses Vranglære, vist, hvorledes St. Peders Skib har været plustret, slaget, væltet hid og did af Storm og Bølger, ja noget nær sunket og gaaet under i Løgn og Tyranni, opbygger han Læseren ved at fortælle, "hvorlunde det er tilsammen klinket og bødet igen udi disse 30 Aar og længere ved den salige Guds Mand Lutherum"; og for at det skal være enhver klart, "hvad himmelsk Kram, der er indført igen i St. Peders Skib", vil Palladius i en Sum bekende sin og sine Kaldsfællers Tro og Lærdom.

Denne "Sum paa vor Saligheds Lærdom" fremsættes kort og klart i 20 Punkter, i hvilke den evangeliske Kristendom modstilles den papistiske Kætterlære (S. 107-111).

I Efterskriften til Læseren fastslaar Palladius, at man ikke maa tage hans Lignelse om St. Peders Skib for bogstaveligt; thi den hellige Kirke er ikke - som Papisterne har villet gøre den til - St. Peders, men vor Herre Jesu Kristi Skib.

16

II.

Bogen om St. Peders Skib er bevaret i to Udgaver: Originaludgaven fra 1554 og et Optræk fra 1615.

1. *Originaludgaven* bestaar af 17 Ark i Oktav (sign. A-R). Format som Titelbladet (ndf. S. 19). Linjetallet er 22. Udgaven er "Prentet i Københaffn"; Bogtrykkerens Navn er ikke meddelt, men Udstyret svarer ganske som i de foran udgivne navnløse Tryk til samtidige Tryk af Hans Vingaard; jf. Bind II S. 312, 331, 370.

Paa Titelbladet findes et Træsnit af Gud Fader i Skyerne, med Omskrift: *Ego sum Dominus omnipotens*. Paa Titelbladets Bagside er Herluf Trolles og Birgitte Gøes Vaaben gengivet.

Tre Exemplarer af denne Udgave findes paa d. kgl. Bibliothek i København.

2. *Udgaven 1615* bestaar af 19 Ark i Oktav (sign. A-T). Format som Gengivelsen af Titelbladet (S. 17). Linjetallet er 20. Paa Titelbladets Bagside (se Gengivelsen S. 18) findes et Træsnit af Jesus paa Korset, ved Korsets Fod Maria og Johannes. Paa sidste Blad staar, at Bogen er *Prentet i Helsingør/ Aff Peder Huæn. M. DC. XV. Paa sin egen Bekaastning/ Oc findis hoss hannem til kiøbs*.

Udgaven er et ordret, men ikke bogstavret Optræk af Originaludgaven. Exempel paa ortografiske Ændringer er: *Dygd > Dyd, arbyster > Armbyster, thu > Tow, ferne Land > Fæderne Land, klenodier > klenodier, huouidkalds > Hoffuitkualds, forlaassit > forlossit*. Aabenbare Trykfejl er som Regel rettede: *sterngde > strengde* (ndf. S. 63 L. 32), *hoffari > Hoffart* (ndf. S. 76 L. 21), *udskast > udkast* (ndf. S. 83 L. 15) m. fl., derimod er de talrige fejle Henvisningstal til Bibelcitater bevarede ligesom mere skjulte Trykfejl som Navnet paa Simon Magus' Frille *Silene* for *Helene*

17

(S. 93 L. 10) o. l. Den i Originalen tilføjede Trykfejlsliste (ndf. S. 115) er strøget, men betegnende nok for Optrykkets Art, er de deri meddelte "Vildelser udi Prenten" ikke rettede i den ny Udgaves Text.

18

Exemplar af denne Udgave findes baade paa d. kgl. Bibl. og paa Univ. Bibl. i København.